

**University of
Zurich**^{UZH}

**Zurich Open Repository and
Archive**

University of Zurich
University Library
Strickhofstrasse 39
CH-8057 Zurich
www.zora.uzh.ch

Year: 2015

**V temné krajině protkané záblesky světla: Vzpomínka na Zuzanu Brabcovou
(23. 3. 1959 – 20. 8. 2015)**

Glanc, Tomáš

Posted at the Zurich Open Repository and Archive, University of Zurich

ZORA URL: <https://doi.org/10.5167/uzh-118150>

Newspaper Article

Published Version

Originally published at:

Glanc, Tomáš. V temné krajině protkané záblesky světla: Vzpomínka na Zuzanu Brabcovou (23. 3. 1959 – 20. 8. 2015). In: Revolver Revue - Bubínek, 3 September 2015, online.

Bubínek Revolveru 3. 9. 2015

Tomáš GLANC

V temné krajině protkané záblesky světla

Vzpomínka na Zuzanu Brabcovou (23. 3. 1959 – 20. 8. 2015)

„Pohled, jak odlétají / vysoko nad městem šaškovy střevíce!“ Tento verš z básně o cirkusu, kterou Ivan Blatný zařadil do Melancholických procházek (1941), pro mě navždy zůstane propojený s poetikou Zuzany Brabcové. Zvolila jej jako motto pro svůj román Ovčí brána z roku 1980, který mimo samizdat nikdy nezveřejnila; i tato sebekritická zdrženlivost spoluurčovala její osobnost a tvorbu.

S autorkou, která dokázala verš Ivana Blatného tak závazně promítnout do vlastního psaní a vytvořit ucelenou poetiku, jež zůstává velkou výzvou a dosud nedostatečně rozpoznaným bohatstvím znepokojivých významů a podnětů, jsme nyní nuceni se loučit. A z Melancholických procházek náhle získávají tísnivou naléhavost další verše:

*Přišel čas loučení a před Měnínskou branou
se dívám naposled na krámky z pavučin.
Přelétá nad nimi neviditelný stín,
přišel čas refrénů, sbohem a nashledanou.*

Loučení nás ponechává o samotě s konzistentním dílem introvertní prozaičky, jejíž význam pro literaturu konce 20. a začátku 21. století teprve bude muset být stanoven.

Ve všech knihách Zuzany Brabcové se vyskytuje smrt. V próze Daleko od stromu čteme: „předsevzala jsem si, že do své knihy nevpustím smrt; snad proto jsem tak dlouho otálela v prenatalním stavu...“ Ale vyhostit smrt se nepodařilo: vtrhla do děje prostřednictvím dědečka Václava z Křechoře, který zemřel na půdě přikryt mapou Krkonoš, románem prochází také smrtonoš Moloch, postava, která obývá svět za zrcadlem.

Jako všechno v románech Zuzany Brabcové je i smrt součástí důkladného řádu, který navenek vyzařuje lehkost a samozřejmou spontaneitu, ty jsou ale pevně ukotvené do systému obrazů a myšlenek, v němž má každý motiv a každá věta své

„V temné krajině protkané záblesky světla“ – těmito slovy Zuzana Brabcová ve svém dosud posledním publikovaném románu *Stropy* popisuje kus obrazu Hieronyma Bosche *Zahrada pozemských rozkoší*. Celá věta zní takto: „Kolem studny, do níž v trsech prší mrtví ptáci, cválají v temné krajině protkané záblesky světla nazí jezdci na prasatech; papež-dábel na honosném stolci požírá a vzápětí zas vyvrhuje zatracence a vtom kolem přetancí pekelná muzika a skřet s bubnem, v němž je uvězněno batole, a tady škorpioni a muž ukřižovaný na harfě a tam zas dvě uši spojené jehlou, ze kterých trčí střenka nože.“

Zuzana Brabcová jako na dlani: refrény odkazující k motivům, které formují děj, vracející se kulturní, hlavně literární, ale i výtvarné reminiscence, smysl pro naléhavé a bizarní výjevy, vyznačující se zároveň intimní emocionalitou. Napětí mezi intelektuální reflexí (která je vždy osobní) a citovým prožitkem (který je vždy zároveň intelektuálně reflektovaný, což mu ale neubírá na bezprostřednosti).

Román *Stropy* se odehrává v psychiatrické léčebně. Toto prostředí hraje důležitou roli už v autorčině nejslavnější próze *Daleko od stromu*. Na psychiatrii se hlavní hrdinka Věra setkává s Loketkou, postavou, kterou v noci navštěvují přeludy předků, ačkoliv neznala ani vlastní rodiče. Z nemocnice pochází také Josífek, tajemná postava důvěrného průvodce Věřinými úvahami, láskami a úzkostmi, fantóm a zároveň jediná opora, adresát, kterému je možné se svěřit s čímkoliv. To Josífek, předtím než začal hltat moře, řekl na konci románu: „Jsme mladí, máme před sebou ještě celý život, celou smrt.“ Psychiatrickou léčebnou prochází i „tlusťoch k pohledání“ Eman Podoba z románu *Zlodějina a blázinec* („hotel California“) hraje významnou úlohu v románu *Rok perel*.

Psychiatrie jako dějiště není pro Zuzanu Brabcovou žádným efektním prostředím nějakých „moudrých bláznů“ nebo místem, kde se relativizuje, kdo je „normální“, není ani jevištěm moci jako u Kena Keseyho – nic takového. Léčebna je daleko spíš zónou paralelní vůči běžné realitě, útočištěm a místem přechodu do vyšínutých podob skutečnosti, zónou, kde se imaginace zhmotňuje a empirická přítomnost ztrácí svůj zdánlivě nesporný status.

Stropy byly čteny autobiograficky a jeho autobiografická linie je nabíledni a dodává této knize, stejně jako ostatním autorčiným prózám, dodatečnou naléhavost, jakkoli jsou osobní motivy ve všech dílech Zuzany Brabcové reflektovány s takovou zdrženlivostí a odstupem, že je nejen netaktní, ale i nesmyslné redukovat je na

představuje dílnu autorky, u níž je spolehnutí na každé slovo, každou větu, každý obraz, každý elegantní a radikální přechod z jedné vrstvy vyprávěné skutečnosti do druhé. Výjimečná pozornost věnovaná každému detailu textu působí dojmem, jako by některé formulace autorka nechávala uzrávat léta.

Zuzana Brabcová nasadila ve svém psaní, resp. publikování tempo v podstatě neslučitelné s „úspěšnou“ profesní existencí současného spisovatele. Poslednímu románu Stropy předcházela dvanáctiletá odmlka. Aktuální literární provoz už mezitím na spisovatelku nebral zřetel. To ovšem nemohlo nic změnit na vnitřním rytmu výjimečné osobnosti, která od sedmdesátých let až do minulého týdne žila ve svém světě mimo obvyklé souřadnice. V době normalizace jako uklízečka kanceláří na Malé Straně, později dočasně skrytá v několika nakladatelských redakcích a nakonec v čím dál introvertnější psychické a fyzické nemoci, která se střídala s boschovskými „záblesky světla“ a jejich průvodními jevy – výlučnou kreativitou, dívčím úsměvem, brilantním intelektem, neokázalou literární erudicí a lidskou bezprostředností nezkaženou rutinními sociálními vztahy.

Zuzana Brabcová žila ve své osobní klauzuře. Nejdříve byla její nezařazenost a společenská vyhoštěnost privilegiem a normou v prostředí těch, kdo nepěstovali kompromisy s komunistickým režimem. Atmosféra kotelny v románu Daleko od stromu se jeví vzhledem k době vyprávění jako výsluní. I Zuzana Brabcová se ocitla na výsluní paralelní kultury, její prózu tisklo Čtení na léto – příloha exilových Listů, vycházejících v Římě, publikovala v privilegované samizdatové edici Petlice i v německém Indexu s podtitulem Společnost pro českou a slovenskou literaturu v zahraničí. Pak se ale změnila doba a do nových souvislostí se tato autorka nehrnula, její vnímání bylo příliš vytríbené a příliš útlocitné a sociální prestiž pro ni nebyla nikdy hodnotou, o kterou by jí šlo. Spisovatelka podržila svůj život zcela své tvorbě, a to i během dlouhých let, kdy nic nepublikovala a možná ani nepsala.

Zuzana Brabcová od svého debutu Ovčí brána, kterou málokdo četl, protože kolovala jen v několika samizdatových opisech, psala prózu s těžko pochopitelnou suverenitou. Už od první knihy se výpovědi postav míjejí a propadají do halucinací a bájných představ, které hrdiny možná chrání, možná uvrhují do beznadějí, do úvah, jež jsou silné svou obrazností – jen ta představuje řád a záchranu. Halucinační fantazie ani jiné bdělé či nebdělé sny neznamenají pro Zuzanu Brabcovou nikdy záminku k fantazírování, neznamenají chaotický popis libovolných situací a svévolných souvislostí mezi nimi. Marta Ljubková ve své

povrchnějším čtení vůbec nemusí být patrný, a přesto je pro prózu Zuzany Brabcové klíčový – je to disciplinovanost, zachovávaná i při těch zdánlivě nejbláznivějších chrleních obrazů a emocí. Jde přitom o disciplínu, která není žádným krunýřem vůči okolnímu světu ani souborem postupů a fíglů. Tato disciplinovanost se projevuje vnitřní soudržností vracejících se motivů jednotlivých próz.

Disciplinovanost je vědomím závaznosti, která ale neobsluhuje žádné vnější požadavky (formální koherenci postav a dějů, snadnou čtivost a podobně), nýbrž vyvěrá z vnitřních potřeb vyprávění, garantuje každou repliku, každý popis, každou metaforu. Josef Vohryzek (v Kritické Příloze RR č. 5/1996) na toto téma poznamenal: „K její poetice podle všeho patří zásada, že příběh se stává plně příběhem, až když byl vystaven všem tlakům, které materiál, z něhož je udělán, nabízí“ (s. 68).

Měl jsem od autorky půjčený výjimečný výtisk *Ovčí brány*, románu, který později odmítala publikovat, protože měla za to, že nedostatečně drží pohromadě. Byl to strojopis formátu A5 na průklepovém papíru, v osmdesátých letech běžné médium literární komunikace, byl ale zohýbaný a na jeho omšelých deskách z tvrdšího papíru bylo znát, že exemplář měl pohnutou historii. Autorka jej dopravila do vězení svému budoucímu manželovi Ivu Mirošovskému, který jako student přešovského pravoslavného semináře doprovázel k hranicím kamaráda, jenž chtěl emigrovat, a byl na základě udání zatčen a poté i uvězněn. Z odstupu více než třiceti let vypadá příběh poněkud pateticky a romanticky. Byl zvěčněn v jedné z epizod románu *Daleko od stromu*, kde se souzený a vězněný muž nejmenuje Ivo, ale Ivan. Síla, kterou první prózy Zuzany Brabcové v osmdesátých letech vyzařovaly, nebyla ale patetická, nýbrž naopak naprosto neokázalá – a nesouvisela ani s undergroundem, ani s disidentskou politickou opozicí, ani s žádnými vlivnými tradicemi nebo směry. Byla to síla solitérní mnohavrstevné, vydatné a tiché, v mnohém ovšem radostné beznaděje nebo jen existence alternativní vůči jednodušším nebo samozřejmějším možnostem, které měl jedinec k dispozici. Tato poetika pak mohla vyvolávat úvahy o částečných souvislostech s psaním Věry Linhartové, Libuše Moníkové, Sylvie Richterové, Daniely Hodrové, Michala Ajvaze nebo raného Jáchyma Topola, především je to ale zcela jedinečná poetika strhující objektivitou a vnitřní jistotou.

Suverenita textů Zuzany Brabcové nikdy nezmenšovala ani nepřekrývala

Brabcové je někdo, komu nic není samozřejmé, kdo ale labilní síť nesamozřejmostí tká a zároveň reflektuje s důvěryhodností poustevníka, který žije v našem světě, ale vidí jej z jiné perspektivy své neukotvené a neutěšené existence, své místy extatické a místy depresivní klauzury. Zuzana Brabcová nežila v poustevně a neznala patrně ani jiné formy bezpečí. Celou, kde meditovala svou prózou a byla zároveň internovaná, se jí stala všechna místa, kde se nacházela.

Seznámil jsem se s ní o Velikonocích roku 1982 a od té doby naše přátelství zaujalo v mém vnímání světa velkou důležitost, ačkoliv jsme se málo vídali a vlastně i málo znali. To první setkání pro mě bylo oslnivé: klidná, pronikavě pozorná, až sarkasticky soustředěná, tiše a jemně ironická osobnost Zuzany Brabcové vyzařovala sílu a obrazotvornost, které mě fascinovaly. Mluvila se mnou, třináctiletým výrostkem, s naprostou vážností a otevřeností bez jakýchkoliv komunikačních klišé. Zážitek ze setkání byl napnut mezi dva vnější póly: velikonoční mši Missa dominicalis v malostranském kostele svatého Tomáše a společnou návštěvu na Novém světě u malíře Miloše Kurovského, který bydlel U Zlatého beránka nedaleko Domu U Raka, jež kdysi obývali Arnošt Lustig a Ota Pavel. Kurovský nám vykládal, že „Ježíš byl šašek“, snad nás chtěl o Velikonocích šokovat, ve skutečnosti ale jeho heretické výroky vytvořily společně se zážitkem ze zpívané latinské mše obraz, který jako by patřil právě do některé z próz Zuzany Brabcové, která atmosféru Prahy osmdesátých let vnímala jako přirozené dějiště (nebo jedno z dějišť) svých próz a zároveň tuto atmosféru sama spoluvytvářela.

Teprve časem se uvidí, jak dějiny české literatury s hodnocením próz Zuzany Brabcové naloží, nyní jsou podle mého názoru frapantně nedocenené. I když to na první pohled nemusí být patrné. Její román Daleko od stromu vyšel už v samizdatu třikrát – v Edici Petlice (1984), v Krameriově expedici (1985) a tiskem v Indexu v Kolíně nad Rýnem (1987). V Československém spisovateli pak roku 1991, později také v překladu do němčiny pod názvem Weit vom Baum (dokonce ve dvou vydáních, Rowohlt 1991 a 1993) a také v překladech do holandštiny, dánštiny a norštiny. Těšil se vesměs nadšeným recenzím. Autorce byla za tento román už v roce 1987 udělena vůbec první Cena Jiřího Ortena, která tehdy vznikla mimo oficiální struktury literárního provozu v rámci Kolegia na podporu nezávislé vědy, umění a vzdělání, jehož založení inicioval překladatel a literární historik Jindřich Pokorný. Další román Zlodějina leckoho zklamal, ale přesto vyvolal zájem a ohlasy, z nichž bylo patrné, že jde o dílo významné autorky, kterou kanonizoval už její první román – to je patrné i z celkově negativní recenze Libuše Heczkové v Kritické

praobrazy, které vyprávěný svět z panelákového sídliště formují. Rok perel byl v roce 2000 jednoznačně úspěšnou knihou, ačkoliv většina recenzentů se spokojila s její nejpovrchnější rovinou – totiž s faktem, že se v něm otevřeně a dramaticky líčí lesbický vztah, jeho vzplanutí, konec i následky. Za svoji prózu Stropy dostala autorka v roce 2013 jednu z hlavních cen, která se tuzemské literatuře uděluje – Magnesii Literu. Zuzanu Brabcovou najdeme ve slovnících, v přehledech dějin české literatury, studenti univerzit o ní píšou školní práce, její knihy zaznamenala zahraniční bohemistika, například Elena Sokol ve festschriftu pro překladatele Kundery, Hrabala a Hiršala Michaela Heima (*Between texts, languages, and cultures*, 2008), Zuzaně Brabcové věnuje pozornost i německá příručka *Tschechische Literatur 1945–2000*.

A přesto se zdá, že Zuzana Brabcová nedošla ani soustavnějšího kritického uznání, jež by byl přiměřený významu jejích próz, ani zájmu čtenářů, který by tento význam rozpoznal a zúročil. Bylo by snadné připisovat to jen povrchnosti kritiky a publika. Nevíme, jak by se zachovalo jiné auditorium a kritici jako Miloš Marten, F. X. Šalda nebo Bedřich Fučík, kdyby působili v době, kdy romány Zuzany Brabcové vycházely. Jisté je, že dílo, které je teď vinou smrti ukončené, ještě ani pořádně nezačalo žít život, v němž by účinně vyzněly jeho nesporně nadčasově významné a fascinující aspekty, jeho vydatnost, ojedinělost a dosah. V tyto dny, kdy se loučíme s autorčíným pozemským životem, nezbývá než doufat, že jejích pět románů ještě čeká napínavá budoucnost bohatá na pozorná a objevná zjištění i silné zážitky čtenářů. První příležitost k tomu nastane na jaře 2016, kdy má vyjít poslední román Zuzany Brabcové, nazvaný *Voliéry* a dokončený krátce před její smrtí.

Dosavadní příspěvky autora pro Bubínek Revolveru

- 3. 9. 2015 V temné krajině protkané záblesky světla
- 10. 1. 2013 POZOR ZNAMENÁ OSTUDA

Posledních 10

- 6. 1. 2016 KARLÍK Bondy, Hrabal a muž bez kompromisů
- 4. 1. 2016 FORMÁNEK Kam se poděl Kundera?
- 30. 12. 2015 KUNSTWERK Imago Mundi I
- 23. 12. 2015 VODRÁŽKA O duchovním zelinářství
- 22. 12. 2015 ZASLÁNO Martin Machovec – Ad Miroslav Vodrážka: Pohromové myšlení současné české levice (k diskusi o tajné spolupráci Zbyňka Fišera alias Egona Bondyho)

[Bubínek Revolveru](#)[Články](#)[Autoři](#)[Arsenál](#)[Revolver Revue](#)[Facebook](#)[Hledej](#)

- 16. 12. 2015 RR OTÁZKA / Marie Klimešová
- 14. 12. 2015 HRUŠKA Systém
- 9. 12. 2015 VODRÁŽKA Otevřený dopis k situaci v ÚSTR

[přihlásit k odběru novinek](#)

Revolver Revue Jindřišská 5 Praha 1 tel. 222 245 801

info@revolverrevue.cz

(c) Revolver Revue 2016, web created by [Čumlivski](#) & [Onkubator](#)
